

ПЕТРО КРАЛЮК

• СНАБНІ •
ТА ОДИНОКІ

Три розмови
про українську ідентичність

• ПЕТРО РОМАН •

ДАРКІВ
«ФОЛІО»
2022

РОЗМОВА ПЕРША

— Звісно, Стефанку... Пане-коханку!

Звернення це звучить грайливо й недоречно. А ще — іронічно. Хоча іронія та малосильна й трохи боязка.

Слідчий свердлить Стефанка поглядом. «Навіть не віриться, — таке в нього на умі, що цей дітвак із цим дрібненьким личком, щуплий, худорлявий (і здоров'ям не дуже похвалитися може), тримає у своїх руках долю багатьох людей, владу над їхнім життям і смертю. Двигає на плечах тягар такої відповідальності!»

Непевність, чи то розгубленість (навіть страх), з'явилися в очах слідчого. «Думали, — собі міркує далі, — зламаємо цього малюха. Не таких бо ламали. Як сірник, трісне він у руках наших. Але ж ні!»

Вогник злості спалахує в очах стража порядку. «І де в цього курдупеля сила береться?»

— Що ж, — веде далі слідчий, — ви будете все заперечувати. Так чинили й чинитимете. Зрештою, маєте право. У нашій Речі Посполитій закон шанується. Хоч і дурний часом. Але краще вже який-небудь...

— З беззаконням і свавіллям на додачу, — не без виклику кидає арештант.

— Яке свавілля? То фантазії! Не пащекуйте, Стефанку.

Здається, строгий отець вичитує сина, який учинив бешкет. І готується покарати його. По-справедливому? Однак...

— Однак, мій дороженький, усе це марно. Розумієте?

Слідчий хоче, щоб його голос звучав упевнено.

Молодик підводить очі — блакитні, як небеса. А волосся в Стефанка темне.

— Ми багато знаємо, — посмішка блудить на лиці слідчого. — Навіть не уявляєте — як багато.

Він не розкриватиме карти — ще рано. Вестиме гру. Бо не всі козири у нього в руках. Може, вдасться добути щось таке, чого поліція не знає. На те і слідство.

Западає тиша — на якусь мить. Чути, як вода переливається з карафки у склянку.

— Хочете?..

Бісики застрибали в очах стража порядку. Він повільно простягає склянку чоловікові. Той облизує пересохлі губи. Ось арештований п'є воду, похапцем — ковть, ковть, ковть... Боїться: не дадуть допити.

— Визнаєте свою належність до Організації українських націоналістів [1]?

— Я вже казав.

— Так, казали...

Слідчому пригадалися слова з газетної статті:

Таємнича ОУН нині сильніша за всі українські партії разом узяті. Вона панує над молоддю, творить загальну опінію. Працює зі страшним темпом, щоб стягнути маси в крутіж революції [2].

Слова «таємнича», «сильніша», «крутіж» викликали неприємні відчуття. Слідчий здригнувся, навіть зіщулився.

Ще читав і не вірив написаному (хіба можна таке друкувати в польських газетах?):

...маємо обов'язок найголосніше казати про те, що існує український народ, що він живе і бореться за своє право на життя. Саме ми мусимо розуміти й цінити героїчні зусилля українського народу, який протягом сотень років не має своєї державності. Його русифікують, полонізують, роздирають, а він продовжує жити. Хай українських націоналістів буде тільки жменька, проте напруження жертовності, посвяти й героїзму тієї жменьки таке велике, що його вистачає не лише на те, щоб воскресити, а навіть створити націю [3].

...Створити націю? У Речі Посполитій мусить бути тільки одна нація — польська.

Арештант промовляє:

— Я українець. Хочете — український націоналіст. Це ж природно — любити й шанувати свій народ.

Далі статечно, обережно:

— Справами політичними не займаюся. Тільки культурно-освітньою працею...

І додає з притиском: «...для свого народу».

Народ — то сила. Правда, без знання, освіти, розуміння інтересу власного, а ще розвинутого почуття честі й самоповаги, та сила сліпою є. Легко завести її на манівці. Не раз, не два ту силу нашу туди заводили. І ще заведуть?

Хтось казав:

Велич народу не визначається його чисельністю... Єдиним мірилом є його розумовий розвиток та моральний рівень [4].

Моральний рівень, розумовий розвиток...

Степан багато працював на культурному й освітньому полі. Організував «шкільну акцію» [5]. Випускав листівки. У них писалося таке:

Поляки хочуть через школу і при допомозі вчителів зробити з Вас вірних рабів, слухняних і покірних містян Польщі; вони хочуть Вас навчити ненавидіти все українське й кохати все польське. Вони хочуть зробити Вас зрадниками Українського Народу... Тому не дайте, щоб з Вас вороги зробили яничарів! Не дайте, щоб ляхи обернули Вас у своїх слухняних рабів! Ви маєте бути лицарями й борцями за волю України!

Чого було більше в «шкільній акції» — культури, політики?.. Зрештою, де закінчувалося одне й починалося друге?

...Спомини з гімназійних часів.

«Руська бурса» [6].

Якась імпреза. Річниця одродження паньства Польського [7]. У залі — купка людей. Серед них Степан — малий, непоказний. Зараз мають сказати

промову. Пан професор ензика польського [8] поважно прямує до трибуни. Над трибуною — ожел бяли [9].

Степан крутить головою туди-сюди. Підморгує товаришам. Вони — йому. І непомітно кидає на підлогу бомбу зі слізним газом.

Терорист!

Хтось починає кумедно чхати, хтось витирає слюзи, хтось не витримує і виходить. Серед них — і професор. Загальне замішання.

Минає хвилина, друга. Публіка заспокоюється. До зали повертається поважне панство, у тім числі професор ензика польського, витираючи хусточкою по червонілі очі. Ураз стає, як вкопаний. Над трибуною не ожел бяли — а золотий тризуб.

Пан професор розгублено дивиться на гімназистів. Ті заходяться сміхом.

...Степан займався політикою ще з гімназії. І лже-свідчив, говорячи, що далекий від неї.

Ламав у цьому правило біблійне. Хоча син священника, пароха. Святе Письмо мав добре знати. І жити за ним. Є ж така заповідь — не лжесвідч.

«Та хто живе за біблійними правилами?! — міркує арештант. — Якщо тебе б'ють у праву щоку, підстав ліву...» Він не буде підставляти ні однієї, ні другої. І не буде смиренним. Буде сильним, незламним [10].
Мов граніт!

Степан не гнутиме шиї — навіть перед найсильнішими. «...*солодше нам у бою помирати, як жити в путах, мов німі раби*» [11].

Нехай кажуть: Бог терпів і нам велів. Це не для нього.

Пригадалося пластунське таборування. Хлопці розпалюють ватру, збираються відпочити. А він, обвившись коцом по-індуськи, вилазить на дерево. Звідтіля, вживаючи дивні міміки й жести, з награним патосом виголошує запальну промову — наче Махатма Ганді [12]:

«Я виявив, що життя існує серед руїн...» Хапається за голову.

«Досконалість стану досягається тільки тоді, коли розум, тіло, — Степан себе погладжує, — а також мова перебувають у злагоді».

Підводить пальця вгору.

Ненасильство — це зброя сильних.

Робить різкий жест, демонструючи награно-серйозну міну.

Необхідна напружена підготовка, аби ненасильство стало частиною свідомості кожного з нас [13].

Пластуни вмирають зо сміху.

Чому — Ганді?

Через те, що Гандівська ідея непротівлення злу насильством видавалася Степану далекою від правди.

Не протівитися злomu — значить толерувати зло.

Та чи варто зло поборювати з поміччю сили, наруги? «Злом зла не направиш», — кажуть люди.

...І віровчення християнське (це ж відомо!) призиває не протівитися злomu. Та чи є воно в цьому правдиве?

Степан боявся зізнатися (навіть наодинці із собою), що Бог, у якого вірували його батько, мати, родичі, близькі, знайомі, себто Бог християнський, для нього змалів. Він, Степан, має інше божество. *Найвищим Твоїм законом і Твоїм бажанням є воля й ідея Нації*, — повторював, як молитву, такі слова [14].

А десять заповідей Мойсея, декалог старозавітний?

Чи трактував поважно Степан ці приписи? Наприклад, припис «Не вбий!» ...І не тільки.

Коли йому представляли дівчину, міг зі вдовою серйозністю поспитатися: а чи відає панна заповідь «Хай убоїться жона мужа свого»? Спочатку присутні ніяковіли — син пароха (як-не-як) таке питає. Він це серйозно? Чи насмішки чинить?

Майже святотатство! Гріх!

Але без гріха не проживеш. Хто на гріх уважає, той нічого не має.

Ні, Степан вірив у Бога — вищу силу, яка стоїть і над ним, і над усіма. Силу, яка цей світ (хаотичний, іноді нерозумний, навіть абсурдний) робить сенсовим. Яка допомагає людині, цій маленькій піщинці всесвіту, триматися, жити, бути. Без віри в ту вищу силу світ видавався йому холодним і... непотрібним.

Віра гори верне! Банальна істина...

У нього віра була. Не тому, що батько священник. Не всі бо священники — правдиво боговірні. І не всі

ЗМІСТ

Розмова перша.....	5
Розмова друга (головна)	71
Розмова третя (мисленна).....	171
Розмови (останні).....	208
Додатки	255